

EULALIA PÉREZ SEDEÑO

«Als llibres de text escolars,
normalment, no hi figuren dones»

F. Martí
Fotos: Miguel Lorenzo

Eulalia Pérez és professora d'Investigació en Ciència, Tecnologia i Gènere a l'Institut de Filosofia del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) i catedràtica de Lògica i Filosofia de la Ciència. El seu treball de recerca i les seues publicacions versen sobre diversos aspectes de la història de la ciència antiga i de la filosofia de la ciència. Especialment, ha esmerçat un esforç continuat de recerca, de reflexió i de divulgació envers la ciència, la tecnologia i el gènere, que li ha fet participar en projectes dedicats a analitzar la situació de les dones en el sistema educatiu i els estereotips sobre la ciència i la tecnologia en l'alumnat de secundària. Amb ella hem repassat les bases de les desigualtats entre homes i dones que es perpetuen encara a l'escola i s'arrossegueuen fins a la universitat.

Què és el currículum ocult que es fa servir per explicar les desigualtats entre homes i dones?

Són totes les normes i valors implícits a l'escola, en les relacions que es donen entre professors i professores i alumnes. No són evidents ni estan escrits. Per exemple, no està escrit a cap lloc que hages de donar més possibilitats d'intervenir en una aula a un xic que a una xica, però això el professorat ho fa. Amb aquesta manera d'actuar transmet als xics que poden intervenir, que tenen dret a parlar en qualsevol moment, i a les xiques, que han de ser pudoroses, mesurades.

És un exemple actual?

Sí, sí, és actual. Se sap que els xics i els homes, en general, interrompen sistemàticament més en les classes i en les reunions dels departaments. Sovint hi ha una dona que diu alguna cosa, no se li fa cas i al cap d'alguns minuts un home

diu el mateix que ha dit ella i es fa «oh!, quina idea més bona». Hi ha com una mena d'invisibilitat envers les dones.

És una actitud inconscient i molt arrelada?

I tant! L'any 1988, Marina Subirats i Cristina Brullet van publicar el llibre *Rosa i Azul*, un estudi a partir d'una mostra molt àmplia de deu mil xiquets i xiquetes de Catalunya. Una de les coses que van fer en aquest treball va consistir a ficar-se a les aules, on van comprovar les interrupcions sistemàtiques dels xics i també van analitzar com s'adreçaven els professors i les professores als xics i a les xiques. Encara que el professorat sabia la raó per la qual era analitzat, tot i així van trobar diferències en el tracte. Per exemple van observar que si una xiqueta dibuixava llacets i flors se la titllava de cursi, però si ho feia un xiquet, es considerava que era molt sensible. Això ho fem tots i totes sense adonar-nos-en, ja que és una cosa que ens ve per l'educació, ho tenim ficat ben endins.

Però ens pensàvem que l'ensenyament mixt eliminaria els estereotips de gènere i aconseguiria una educació igual per a dones i homes, una autèntica coeducació.

És clar. Però, en contra del que sovint volem fer creure o ens volen fer creure, l'educació no és solament el que es dóna a les aules.

Cada vegada menys.

I tant! Perquè, encara que és veritat que els xics i les xiques passen moltíssim temps a escola, reben estímuls i informació de molts altres llocs com ara la televisió, els videojocs, internet, els pares i mares i els amics i amigues. Encara que estiguen junts, reben missatges de desigualtat, que no de diferència, que és ben distint, perquè podem ser diferents i no ser desiguals, no? Si a les xiques els arriba contínuament missatges de desigualtat, com, per exemple, els estereotips que ixen als anuncis, en què sempre hi ha dones magnífiques posant amb una figura meravellosa, moltes volen ser models perquè damunt diuen que es guanyen un grapat de diners.

Però, actualment, la segregació de la dona no és tan explícita.

Doncs jo crec que és molt explícita, perquè no hi ha més que mirar la televisió. Encara que no vull generalitzar, en les sèries en què ens presenten dones professionals, si

te n'adones, la professió, en quasi tots els casos, és una cosa accessòria. A l'últim, l'estereotip és el mateix: la xica que vol aconseguir el xic i casar-s'hi o viure en parella i ho anteposa a la seua professió o a altres coses. Trobe que en aquest sentit no hem canviat molt.

La seua visió és més aviat pessimista.

No vull ser pessimista, però sí que pense que hem retrocedit una mica. Així com fa uns quants anys, per a un determinat sector de la població femenina, aquests estereotips eren mal vistos, ara, per a la gent jove, cada vegada ho està menys. Crec que, sobretot elles però també ells, pensen que això de la igualtat és una cosa de les seues mares, una cosa antiga que ja s'ha aconseguit. En un estudi recent que acabem de fer hem observat aquesta actitud. El que passa és que la realitat és tenaç i quan arriben al mercat professional, per exemple, constaten que se'ls paga menys o que se les contracta per a tasques per a les quals estan àmpliament preparades. En aquest aspecte estic una mica decebuda.

Què ha fallat?

L'educació és el que transforma la societat. Però no hem de pensar que l'educació és només l'ensenyament reglat. L'educació no formal s'ha descuidat, sobretot l'educació en valors. Potser ens hem centrat molt a ensenyar matemà-

«Potser ens hem centrat molt a ensenyar matemàtiques i informàtica, i ens hauríem d’haver preocupat que l’educació en valors amarara tots els ensenyaments»

tiques i informàtica, i ens hauríem d’haver preocupat que l’educació en valors amarara tots els ensenyaments. Tem que aquesta en pugua ser una de les raons. Encara que l’explicació ha de ser multifactorial. Avui, un xic o una xica, que està en una etapa de formació personal, veu que hi ha persones que guanyen molt ràpidament molts diners i no entenen per què s’han de plantejar una altra cosa. Amb això no vull generalitzar, perquè em consta que hi ha molts xics i xiques joves amb uns valors magnífics, però sí que hi ha una part important que dóna una mica aquesta sensació.

A la Universitat de València, el 69% de les persones matriculades són dones. Què les manté encara allunyades del món de la ciència?

Estan allunyades del món de la ciència les joves, i també els joves, ja que tenim un dèficit molt important de científics i científiques en sentit ampli, és a dir, de gent que es dedique al coneixement en general. La ciència no té una bona projecció social. Ara estem començant a aprendre que la recerca és clau per al desenvolupament econòmic. Estic d’acord que cal remarcar que la ciència i la tecnologia són importants per al desenvolupament econòmic, però sobretot, i per damunt de tot, pel que ens ha d’importar és perquè augmenta la nostra qualitat de vida, allarga la nostra esperança de vida o alleuja malalties. També és veritat que la ciència i la tecnologia produeixen problemes, no siguem maniqueus. A l’escassa consideració que té la ciència i la tecnologia per a la societat s’uneix el poc de prestigi que tenen els científics, el desconeixement que es té del que fan. Potser sí que se sap què fa un metge, o un advocat, però pregunta a algú què fa un físic, per exemple. La carrera acadèmica i investigadora implica molt d’esforç, i la relació entre l’esforç, el reconeixement social i la recompensa econòmica està descompensada.

Això no obstant, la dona ací i des de fa uns quants anys, va ocupant més espai en el sistema de ciència i tecnologia.

De fet, l’ha ocupat, excepte als llocs superiors, que són els que tenen reconeixement social. Sempre el prestigi d’un camp està en relació inversa amb el nombre de dones que l’ocupen. Sovint, la gent diu: «no entenem que Ale-

manya, que és un país amb una democràcia més arrelada que Espanya, té tan poques dones en el sistema de ciència i tecnologia». I a l’altre extrem trobem països com ara Turquia, que té un percentatge de catedràtiques altíssim, perquè a Turquia, com ha passat a Espanya fins a fa ben poc, la ciència no hi tenia cap prestigi social. A les dones també els pesa molt l’educació que reben per a cuidar els altres quan es troben davant la carrera academicoinvestigadora, que exigeix bastants sacrificis.

Heu estudiat i publicat diversos treballs sobre algunes dones científiques que han tingut un paper destacat al llarg de la història però que encara són molt desconegudes.

Si mires els llibres de text escolars, normalment, no hi figuren dones. Hi va haver una època que es cuidava més, però altra vegada s’han convertit en invisibles. L’altre dia em contaven que estaven fent una anàlisi sobre la imatge de dones als llibres de text ací, a la Comunitat Valenciana, i crec que només el 12% de les figures que hi ixen són femenines. Amb això és normal que les xiques pensen que la ciència i el coneixement no fan per elles. A més, els expliques una química, una física o una matemàtica en què no figuren les dones que han fet avançar aquestes disciplines amb les seues aportacions. Un dia vaig preguntar a un amic metge si sabia per què el test que es fa als nadons per veure si estan bé s’anomena Apgar. Em va contestar que era un acrònim d’aptitud, pols i no sé quantes coses més. Li vaig explicar que tenia aquest nom perquè el va inventar una senyora que es deia Virginia Apgar, de la qual mai no havia sentit a parlar. Així que no és que no n’isquen moltes que haurien d’eixir, sinó que fins i tot d’aquelles de les quals s’explica el que han fet, no apareix sovint el seu nom i en altres casos fins i tot ja se’ls lleva il·legítimament.

Falten models de referència per a les dones actuals que es vulguen dedicar a la ciència?

És important tant l’aportació de les dones al camp de la ciència al llarg de la història com la de les actuals. És important divulgar, per exemple, ara que està tan de moda l’astronomia, que la matèria fosca la va descobrir

«Cal estudiar quines conseqüències té la ciència per a dones i per a homes, quins interessos té, per a què serveix, qui beneficia, qui perjudica»

Vera Rubin. O que Henrietta Swan Leavitt va possibilitar el que coneguem com la constant de Hubble. Insistisc que si això no figura als llibres de text, les dones pensen que no fa per elles.

És un repte actual fer història de la ciència amb una perspectiva de gènere?

Diguem que és una història més recent. Recorde la primera vegada que vaig descobrir Marie Paulze. Ningú no la coneix perquè la fama la té el seu marit, Lavoisier. Aquesta dona era molt bona en el camp del dibuix naturalista i científic i, a més, va fer l'edició de tots els llibres del seu espós. La història de la ciència no solament són els grans descobriments. Per exemple, el paper de les il·lustradores fins que arriba la fotografia és molt important. Per a l'ensenyament a l'època moderna, els dibuixos eren clau, i en els segles XVII, XVIII i XIX hi ha il·lustradores molt bones. En un camp com ara la micologia es va destacar Beatrix Potter, però a l'últim es va dedicar a la literatura infantil perquè estava farta que la societat de naturalistes britànics no fera cas dels seus descobriments, que després han estat acceptats perquè eren molt bons.

Coneix l'assignatura Ciència per al Món Contemporani que s'imparteix al batxillerat?

Estic molt allunyada d'aquests temes, però reconec que és una oportunitat molt bona per donar una altra visió de la ciència i la tecnologia, i de fet sé que hi ha molts professors i professores de secundària als quals els agradaria treballar amb una perspectiva de gènere i no saben com fer-ho.

I quina opinió us mereixen les teories de científics actuals que, des de l'àmbit de la biologia i la psicologia, mantenen que hi ha diferències entre els homes i les dones, com ara quan proposen que el cervell masculí i el femení són distints?

Ens hem de preguntar per què aquest interès a utilitzar les diferències entre homes i dones per justificar desigualtats. Cal interrogar-se per la raó que hi ha darrere aquesta recerca, ja que moltes vegades són recerques absoluta-

ment espúries. Per què vull saber la diferència que hi ha entre el cervell de l'home i el cervell de la dona? No deu interessar més saber la diferència que hi ha entre un home intel·ligent i un home no intel·ligent? O entre una dona intel·ligent i un home no intel·ligent, per exemple? Aquestes preguntes són més interessants si el que volem és entendre el cervell humà o com és el nostre coneixement. Trobe que hi ha uns interessos solapadament nefastos. A la universitat no ens podem quedar només en la part històrica o en la part sociològica, sinó que hem d'analitzar els continguts de les nostres teories i de les nostres hipòtesis, cal estudiar quines conseqüències té la ciència per a dones i per a homes, quins interessos té, per a què serveix, qui beneficia, qui perjudica. Quan llegisc declaracions com ara les que va fer el genetista James Watson a propòsit dels negres, en què afirmava que no tenien capacitat d'abstracció, penses per què diu això? La major part d'aquests estudis, si els presentes a un físic o a un biòleg, et diuen que estan mal fets perquè parteixen d'una mostra de 10 individus o de 15 individus.

Creu que aquesta mena d'estudis no tenen el rigor mínim?

No, no el tenen. I després cal pensar una mica què pretenen justificar amb aquestes tesis sociobiològiques. Jo he estat en un seminari de Darwin a la London School of Economics en què s'afirmava que les dones cobren menys que els homes perquè estan determinades genèticament. S'intentava demostrar que genèticament som menys ambicioses i no busquem tant l'èxit en la nostra professió, raó per la qual rebem un sou menor. Això no és seriós i qualsevol persona que tinga un mínim de coneixements de lògica i de com es fa la ciència sap que no té fonament. Aquest tipus de teories no resisteixen la confrontació empírica, que és el que tothom ha de buscar quan té una hipòtesi i dissenya un experiment per comprovar si la hipòtesi és veritable o falsa. Segurament és més útil conèixer els canvis que es produeixen entre una persona amb Alzheimer i una altra sense Alzheimer, o entre una persona que té limitades les facultats verbals i una altra que no les té limitades. Quan es parla d'aquests estudis cerebrals, es presenten com si foren alguna cosa biològica i genètica, quan nosaltres som producte tant de l'evolució, de la nostra genètica, com de la nostra cultura. Això es veu molt bé en els estudis de rendiment escolar, que demostren que, més que el sexe, hi influeixen l'entorn familiar i el social. Un xic o una xica que viu en una família que té molts llibres a la seua disposició sol tenir, bé que hi ha excepcions, millor rendiment que una persona que no en té. ■

Eulalia Pérez Sedeño va participar el passat 4 de novembre en la Jornada «Els estudis de gènere en ciències i enginyeries». Aquesta activitat va estar organitzada pel Servei de Formació Permanent i va tenir lloc al campus de Burjassot de la Universitat de València.